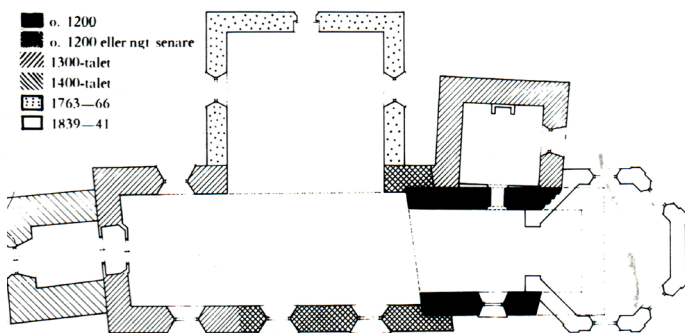

Björnlunda kyrka

För den vägfarande är kanske Björnlunda den av församlingens kyrkor som gör det starkaste intrycket, med sitt höga läge, brant sluttande kyrkogård, ståtliga klockstapel och markanta tornspira, och det arkitektoniskt märkliga von Stedingks gravkoret. Kyrkan har också en speciell byggnadshistoria som delvis skiljer sig från de övriga kyrkorna.

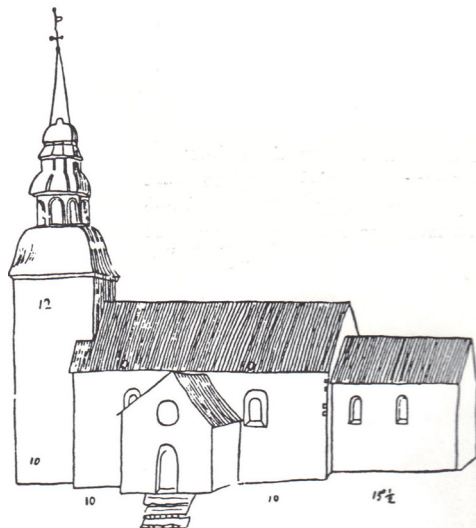
Kyrkan består av ett långhus, med sidoskepp i norr, och ett långt och smalt kor som övergår i det Stedingkska gravkoret.

Byggnadshistoria

Den äldsta delen – från senare delen av 1100-talet eller omkring 1200 – är det säreget långsmala koret (markerat med svart på skissen), som sannolikt från början stått i förbindelse med ett långhus av trä. Detta ersattes troligen redan under 1200-talet med ett långhus av sten (markerat med rutmönster). Detta förlängdes, troligen på 1300-talet, cirka 7 meter åt väster (snedstreckat mönster) och ungefär vid samma tid byggdes sakristian. På 1400-talet byggdes tornet och då tillkom också ett vapenhus på kyrkans södra sida. I mitten av 1600-talet byggdes en ny tornspira, med en vindflöjel som bär årtalet 1660 och initialerna för donatorerna. Samtidigt flyttades kyrkans klockor till en nybyggd klockstapel norr om kyrkan. Därmed fick kyrkan det utseende som avbildas i Johan Peringskiölds teckning från 1684.

Enligt uppgifter från Peringskiöld hade man 1625 utfört omfattande dekormålningar i kyrkan, men av dessa finns bara enstaka fragment kvar, som illustrerar Kristi nedtagande från korset.

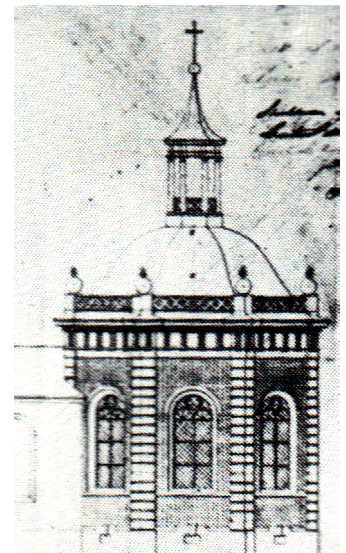

Mot slutet av 1600-talet klagades det över trängsel i kyrkan, men inte förrän på 1760-talet kom en utbyggnad till stånd, genom ett sidoskepp åt norr (prickad markering), som några decennier senare fick en läktare. Under samma tidsperiod fick kyrkan nya och större fönster och man byggde också en orgelläktare i avvaktan på att man skulle ha råd att skaffa en orgel. Man satte också igen den tidigare ingången på sydsidan, rev vapenhuset och öppnade upp en ny ingång nertill i tornet, det nedersta rummet i tornet fick då bilda vapenhus. Förändringarna är påfallande lika dem som Pehr Hedberg genomförde i Gryts kyrka under 1770-talet och det förefaller troligt att han haft ombyggnaden av Björnlunda kyrka som förebild.

Åren 1839-41 kom nästa stora förändring, då man rev östväggen i det ursprungliga koret och byggde ut kyrkan i östlig riktning med ett gravkor åt fältmarskalken Curt von Stedingk, som 1807 inköpt godset Elghammar och där uppfört det nuvarande slottet i empirestil. Arkitekt till bygget av gravkoret var Fredrik Blom, en av dåtidens mest uppburna arkitekter som bland annat ritat Borgen på Gärdet i Stockholm, Rosendals slott och Skeppholmskyrkan.

På syd- och östsidorna finns von Stedingks vapen och hans valspråk More Parentum (efter fädrens sed) – valspråket finns också på fasaden till Elghammars slott.

I samband med bygget av gravkoret avlägsnades det välvda taket på sakristian för att det inte skulle

Originalritning till det Stedingkska gravkoret

”konkurrera” med gravkoret. En bit in på 1900-talet omvandlades gravkoret till kyrkans huvudkor, med altare och altartavla. Kyrkan fick därmed en sär egen utformning med stort avstånd mellan församlingen och altaret. Inte förrän i början av 2000-talet ändrades detta, genom att ett separat altare av trä ställdes upp i det ursprungliga koret och detta tjänar nu som kyrkans huvudaltare.

Under det ursprungliga koret finns en stor gravkammare, ursprungligen för släkten von Stedingk, men senare också för släk-

ten d'Otrante – de senare innehavarna av Elghammars slott. På kyrkogården finns en gravkammare för släkten Wattrang, tidigare innehavare av Jakobsbergs säteri.

Inventarier och konstföremål

Kyrkklockorna i klockstapeln är daterade 1728 (storklockan) och 1774 (lillklockan). Eftersom klockstapeln var byggd väsentligt tidigare har det troligen funnits andra klockor från början, eller så har de gamla klockorna gjutits om, vilket var ganska vanligt vid den här tiden.

Den första orgeln byggdes 1830. Den ersattes 1912 med en ny, som i slutet av 1930-talet byggdes ut med tre stämmor. Den nuvarande orgeln är byggd 1980 av Åkerman & Lund, och har 17 stämmor; den ursprungliga orgelfasaden från 1830 har bibehållits. Senare har orgeln kompletterats med en trumpetstämma.

Altaret i det tidigare Stedingkska gravkoret skapades på 1910-talet och samtidigt uppsattes en oljemålning som är en kopia av Louis Masreliez altartavla i Maria kyrka. Inredningen kompletterades med en stor och tung inredning i jugendstil.

Predikstolen uppsattes år 1804 och har kvar sin originalmålning i porfyrimitation. Timglasets skänktes 1836 av ägarna till gården Ekhov.

I det ursprungliga koret, som är det som nu används, står ett dopbord från cirka 1700, med en knubbig gosse; stilen är närmast rokoko.

Dopskålen står till vardags inte framme, men är ett av kyrkans märkligaste konstföremål. Den donerades till kyrkan år 1642, men härstammar sannolikt från 1500-talet.

På kyrkans södra vägg hänger ett triumfkrucifix från slutet av 1200-talet.

Triumfkrucifixen hängde i valvbågen mellan kor och långhus, och var en stor markering av gränsen mellan prästernas område (koret) och församlingens område. I samband med reformationen togs många triumfkrucifix bort och de som inte förstördes förvarades ofta under påvra omständigheter, och underhölls inte. Av fåtalet bevarade och underhållna triumfkrucifix kan man dra slutsatsen att de i allmänhet varit målade i klara färger.

Ett annat märkligt konstföremål är ett litet krucifix i emalj, tillverkat i Limoges på 1200-talet.

I sakristian finns flera värdefulla inventarier, bland annat två järnkistor från 1600- och 1700-talen, ett skåp från 1670-talet, den äldsta svenska koralboken – Liber Cantus – och den s.k. Uppsalsalmboken, tryckt i Stockholm 1649.

Släkten följa släktens gång

Där står hon och lyser, Björnlunda kyrka, kanske inte som en bonnbrud som Gustaf Fröding skriver om Brunskogs kyrka, men som något liknande. Hon står inte längre mitt i byn, men ingen som passerar kan undgå att lägga märke till och beundra

kyrkan. Hon har genom århundradena förvisso varit en kyrka för framstående adelsläkter, som satt sin prägel på kyrkan och kyrkogården. Men lika mycket – eller kanske mer – har hon, liksom de andra kyrkorna i bygden varit ett centrum för de vanliga människorna. Där har man - i mer än 800 år - samlats till gudstjänst på söndagen, fört de små till dopet, vigt de unga älskande och följt de gamla till den sista vilan.

Källor

Den viktigaste källan till denna förkortade beskrivning av Björnlunda kyrka är den tryckta kyrkobeskrivning som utgivits av Sörmlands museum. Delar av bildmaterialet härrör också från denna beskrivning och återges med tillstånd från Sörmlands museum. Övriga foton är tagna av författaren till denna skrift. Ett tack både till författarna av den tryckta kyrkobeskrivningen (Mats Bergman, Aron Andersson och Ivar Schnell), och till Sörmlands museum.